

I runga i taua kupu whakahe a taua kaunihera, i tukua mai te whakaaetanga kia whakawakia taua mea i raro i tetahi tu whakawa, otiia no muri ka mahara penei, ahakoa kei te mau tonu to ratou whakahe ki te whakaputanga ketanga o aua whenua, me kati noaiho me waiho marire kei nui te raruraru i te pakarutanga o aua karaati.

I homai te ritenga mo nga rahui o Motueka ki te aroaro o te Paremete i te tau 1867 i runga i te motini a Paka (Mr. C. Parker) te mema mo Motueka. A i runga i tana i whakaatu ai me te whakahe hoki mo to whakahaerenga o tera whenua me era atu whenua hoki e puritia ana hei ora mo nga kura i raro i te tikanga tiaki i roto i te koroni ka whakaturia he Roiara Komihana i te tau 1869 kia uiuia nga ritenga e pa ana ki enei mea.

I nga Komihana e whakaputa Ripoata ana ka ki penei: "I etahi keelhi maha ko nga karaati mo etahi tu whenua penei, kei te tino he, kaore pea i te mana i raro i te Ture. A tera tetahi whenua i tino pokanoa rawa te whakaputa ke i te mahi i whakaritea mo taua whenua ki hai rawa nei i haere te whakamahinga i runga i te take i whakaritea ai aua whenua i te tuatahi. . . . Na reira ka mea nga Komihana i runga i te hiahia me te whakaaro kia whakapumautia ki nga tangata e whai paanga ana nga tika me nga painga i whakaarohia kia peratia i te tuatahi me whakaputa he Ture hei whakamana i te Kawanatanga kia whakaturia he Apiha Kaitiaki a me punau enei whenua ki aia tiaki ai mo nga tangata me nga take i whakaritea ra i te tuatahi ana kitea kei te whakaputaina hetia nga ritenga mo aua wahi."

Mo runga mo nga karaati e koreotia ra inaianei e penei ana nga kupu a nga Komihana: "He nui te anuamu mo enei karaati e whakapumau ana i etahi whenua (ara he whenua i rahuitia i te tuatahi ma nga Maori katoa e noho tata ana ki Whakatu) kaore e tino rite ana ma nga Maori o taua takiwa. . . . Ko taua mahi whakatu kura i taua takiwa (Motueka) me penei te ki, kaore i kaha."

Kaore i whakamana nga ripoata a nga Komihana.

I te tau 1879 ka whakaturia ano he Komihana i raro i nga tino pukapuka whakamana, kia rapua kia whakaatutia nga ritenga mo te tino kareti o Niu Tireni me nga mahi kura hoki. Hui atu ki te mahi uiui ki era atu mahi whakaako; i rapua ano nga tikanga mo te whenua kura i Motueka, a tera e kitea nga korero o taua mea kei nga rarangi 137 tae ki 139, 157 tae ki 161, 162 tae ki 166, o te apiti ki te-ripoata a nga Komihana. Kaore i tapiritia e nga Komihana he kupu mo te ahua o aua mahi whakaako na reira kaore e mohiotia i pehea ta ratou mahara mo enei mea.

Mo runga mo nga kupu o te pitihana e ki nei i hoatu e nga Maori enei whenua i runga i te ritenga me hoki mai aua whenua ki a ratou ana tutakina nga kura, e kore pea e kitea he korero hei whakapono i tera kupu, hei whakahe ranei. Otiia e tino mohiotia ana, kaore rawa i haere pai taua mahi, a he maha nga takahanga o te Karaati.

Tuatahi i mutu noa iho te kura i roto i nga tau e toru i te 1857 tae noa ki te 1860. Muri iho ka tutakina ano mo nga tau e wha, mai ia Maehe, 1864, tae ki a Mei, 1868, i runga i te omanga o nga tamariki i te mea kihai ratou i pai kia whakamahia ratou me te ahua whakatete ano hoki. I whakaparetia ano i te marama o Mei, 1868, me te ahua pai o te haere i raro i te tiakanga o Te Ronihana Minita me te puare tonu i raro i aia ia Hohepa Peka mo nga tau 13. Me te ahua ngoikore haere. I whakaturia a Te Peka i te Mei, 1872. I tuturu te tutakitanga mai ano ia Mei, 1881, a mau mau whakatuwhera hou i te mea kua kore he tamariki hei whakaako.

Ko te tino putake i ngoi kore tonu ai taua kura mai ano i te tuatahi, he pouri tuturu no nga Maori o taua takiwa i te mea ka tangohia hetia a ratou whenua. Ko nei te take nana nei i arai nga Maori ki te tuku atu i o ratou tamariki me te hua o nga mahi puhachae i kore ai nga Maori noho tawhiti e tuku mai i o ratou tamariki ki taua kura. No te whakatuwheratanga tuatahi. Ko Te Tuta, Minita te Kaiwhakaako i te mea kaore ano kia tangohia te whenua, a i pai rawa te haere. Otiia i te tangohanga i te whenua me te whakahekenga o nga Maori i nga wahi e mahia ana e ratou ki te kai, heoi, tupu ana he anuamu, he riri, he whakaparahako, a e mau tonu nei.

Tera ano he mate i puta i runga i te murunga o enei whenua a waiho ana hei he mo nga Maori i runga i etahi atu tikanga na te mea kihai i kaha taua kura na reira ka mahia he ritenga ke hei whakaako mo nga tamariki me te whakapau haere hoki i nga moni e hua mai ana i nga whenua penei. Kaore rawa nei i tika kia tangohia era moni i te mea hoki kua ata whakaritea he whenua utu nui mo tera mahi.

Tera e whakaaetia he take tika enei e whai ake nei kia whakakahoretia aua karaati kia hanga hoki he Ture hei whakapumau aua whenua ki te Kaitiaki o te Katoa.

(1.) E tino mohiotia ana e tino he ana nga Karauna karaati ki te Pihopa o Niu Tireni, kaore rawa i pono hoki. Ko te he ra tenei i te mea hoki ko nga whenua i ata whakaritea mo tetahi mahi ara hei painga mo etahi tangata Maori, kua whakaputaina ketia. Kaore i pono, inahoki ko aua whenua i ata whakaritea hei painga mo etahi tangata i runga i te whakaaetanga pono, ara he tikanga utu taua whakaaetanga mo te hokonga a o ratou whenua ki te Kamupane o Niu Tireni kua whakaputaina ke tia inaianei, kua kiia hei orange ena mo te mahi whakaako i nga tamariki pakeha me nga tamariki a nga rawakore o era atu moutere.

(2.) Ko nga ritenga o te karaati, kaore i whakamana ara tenei ritenga, me whakaako nui i nga tamariki ki te Karaipiture me nga matauranga katoa, me te reo Ingarihi, na kihai enei tikanga i tupono, inahoki he ngoikore noaiho te whakahaere, me te tutaki mo nga tau e toru e wha, a kua tino mutu rawa inaianei i te mea hoki kua kore he mahi mo taua kura.

Ahakoa kaore e taea te ki, pewhea ra nga painga ra kua tau ki nga Maori i runga i te tukunga i nga eka e 900, ara te wahi momona rawa o to ratou whenua hei orange mo nga mahi kura. Otiia ka taea ano te ki ko te moni hua kua puta ki te tikanga Tiaki hei orange, hei painga mo nga Maori e kore rawa e iti iho i te £8,000 mehemea i tika te whakahaere o enei whenua a mehemea ano kaore i whakarerekitia te tikanga.

Hei mohiotanga ma te komiti mo runga mo tenei mea koia ka hoatu e au enei pukapuka e whai ake nei, ara: (1.) Pukapuka whakaatu mo te mahi o roto o te Porowinihera Kaunihera o Nerehana Whakatu mo runga mo te tukunga o te karaati ki te Pihopa o Niu Tireni mo etahi whenua i Motueka. (2.) Pukapuka huinga o nga kerero i whakapuakina ki te aroaro o te Roiara Komihana